

פתרון הבחינה בספרות, 2 יח"ל, מועד חורף 2011

מוגש על-ידי: רם פרנקל וליזי פורת מורים לספרות לחמן

שאלה מספר 1:

ישנה בחיק ילדות

- א. ילדות וניעורים מול בגרות ושיבה. תאר והסבר כיצד מוצגות תקופות חיים אלה בשיר. כיצד מתקשר ההבדל ביניהם לסיום השיר? נמק דבריך.
- ב. השיר ישנה בחיק ילדות הינו שיר קודש. בסס קביעה זו על שני מאפיינים של שירת הקודש במצויים בשיר.

א. ילדות מול שיבה

- "ישנה בחיק ילדות" - מטאפורה המתארת את האדם כ"תקוע" בשלב הילדות ומסרב להתבגר. השינה=מצב של קיפאון ובטלה רוחנית. הדובר דורש (לשון ציווי) מנשמתו להשתחרר מן הזמן ולהכשיר את נשמתו לעולם הבא.
- השיבה מייצגת את החכמה, את ההכרה הדתית והרוחנית
- "נעורים כנעורת ננערו" – (דימוי) הדובר קורא לנשמתו הישנה להתעורר מבעוד מועד. עליה לדעת שחיי ההווה אינם נמשכים לנצח ולהתנער מהנעורים המדומים לנעורת (סיבי פשתן) חסרת ערך.
- "התנערי מן הזמן כציפורים" – (דימוי) הדובר קורא לנשמתו להתנער מהבלי הזמן כמו ציפורים המתנערות מרסיסי הטל ולכוון מעשיה כלפי האל.
- מטרת הפנייה לנשמה היא דידיקטית. הזמן נתפס כסמל לעולם הזה שהוא ארעי וחולף. אחיזת הנשמה בילדות משולה ל"בגידה" (מעל). בשיר מזהיר הדובר את נשמתו מלהתמכר לזמן, השייך לעולם הגשמי. מסקנתו בסוף השיר היא שמקומה של הנשמה בחברת אותן נשמות משוחררות שמחפשות את קרבת ה', כי רק דרך זו מבטיחה לאדם יציבות ובטחון. סיום השיר בסימן קריאה מדגיש את תקיפותו של הדובר כלפי נשמתו בדרישה לתקן את העיוות.

ב. מאפייני שירת הקודש המופיעים בשיר:

- אקרוסטיכון - ריכוז האותיות הפותחות את בתי השיר יוצר סדר בעל משמעות. תבנית שנועדה לשירת קודש ולא לחול כי המשורר כתב את השיר לשם שילובו בתפילה וחשוב לו שידעו מי כתב אותו, שם האדם לו מוקדש השיר, שם מקום או שם מאורע כלשהו, או שמו של הקב"ה – אליהם מבקש המשורר להפנות את תשומת הלב. בשיר ישנה בחיק ילדות :

י ה ו ד ה

בגרות ופסיכומטרי

- נושא השיר (הנשמה) ותוכנו מלמדים על היותו ראוי להיקרא בבית הכנסת כפיוט ואכן שיר זה שייך לסדרת הפיוטים "רשויות לנשמת" (מבוא לתפילה)
- עמדתו של הדובר המלמדת על הערצתו של הדובר את אלוהיו אפסותו בעולם שילובם של סמלי אמונה באל ושיבוץ פסוקים מהמקרא

שאלה מספר 4:

על השחיטה/ ביאליק

- א. מהו האירוע ההיסטורי ששימש רקע לכתיבת השיר? (4 נק')
- ב. הצג והסבר שתי דרכי עיצוב בולטות בשיר, שבאמצעותן הדובר מבקש לעורר אצל הקורא תחושת זעזוע מאירוע זה. (10 נקודות)

א. האירוע ההיסטורי ששימש רקע לכתיבת השיר:

"על השחיטה" נכתב בשנת 1903 לאחר פרעות קישינב ברוסיה. הפוגרום הזה היה שיא של תהליך הסתה אנטישמי שעודד על-ידי גורמים בשלטון הצאר ברוסיה. חיים נחמן ביאליק נשלח מטעם הקונגרס הציוני לקישינב בשליחות עיתונאית שמטרתה לסקר, לאסוף עדויות מהניצולים ולפרסם ברבים את דבר הפרעות.

ב. דרכי עיצוב בולטות בשיר:

המשורר מבקש לעורר אצל הקורא תחושת זעזוע מאירוע הפוגרום. דרכי עיצוב בולטות:

המילים שבהן משתמש הדובר הן מילים מתחום השחיטה: "תליין", "שחט", "ערפני", "קרדום", "גרדום", "דם". מילים אלה מדגישות את הרצח הנורא שנעשה. שחיטה היא מושג הנאמר על בעלי חיים. השימוש במילה זו מדגיש את אכזריות הרוצחים שלא התייחסו אל היהודים כאל בני אדם, אלא כבעלי חיים שאפשר לשחוט אותם.

מוטיב הדם. החזרה על מוטיב הדם יוצרת הדגשה בשיר. נראה שאי-אפשר להתחמק מן הדם והוא שב ומופיע בשיר שוב ושוב, מטריד את הקורא. הדם הופך בשיר לסמל. מדבר קונקרטי ומוחשי הוא הופך לרעיון מופשט של עוול מוסרי וכתם מוסרי. בשיר דמם של הנרצחים, הדבוק לכתונת הרוצחים, אינו דם "רגיל" שניתן לכבסו ולנקותו. זהו דם-כתם מוסרי-חטא שלעד ילווה את הרוצח "ולא ימח לנצח, לנצח".

אלוזיה שהשימוש בה אירוני. יש בשיר אלוזיה (ארמז) לביטוי התלמודי: "ייקוב הדין את ההר". במקור התלמודי המשמעות החיובית היא שהדין (צדק) יעבור כל מכשול ואפילו ינקב הר. באופן אירוני ומתריס מנוסח בשיר ניגודו של הרעיון החיובי בתלמוד: החזק הוא לא הצדק אלא הרשע והעוול המוסרי. לא הצדק והדין ייקב את ההר, אלא הדם ייקב את התהום. בניגוד לדין יש "דם", בניגוד למקום גבוה-הר, יש ירידה מטה אל התהום. ירידה זו מבטאת גם ירידה מוסרית. הניגוד האירוני מעצים ומדגיש את הזעזוע מהפוגרום ואת ההרגשה שאין צדק בעולם אלא רק רשע. אין אלוהים אלא רק תליין.

שאלה מספר 6

שיר אימי והנחל/ אצ"ג

בכל אחד משלושת השירים המשורר הוא השריד היחיד של משפחתו. תאר כיצד באים לידי ביטוי רגשות האשמה של המשורר וגעגועיו למשפחתו בשיר שלמדת. הסבר והדגם דבריך.

- ביום בו פרצה מלחמת העולם השנייה, היה אורי צבי גרינברג ברכבת, בה עשה דרכו לביתו הישן בלבוב. הוא שמע על אירועי השעה והחליט להחליף רכבת ולברוח. בכך הפך לניצול היחידי במשפחתו שנספתה כולה בשואה.
- הנושא המרכזי בשיר הוא היזכרות באם בעקבות מותה הנורא.
- "ואולי..." האשליה והדמיון שבתיאור הבן את האם כבתוך הזיה- חושף את כאבו וגעגועיו.
- מבנה השיר – בשני הבתים הראשונים מאריך מאד בתיאור אימו בימי צעירותה. תיאור הרצח בבית השלישי -קצר באופן משמעותי, מחדד את האכזריות שבאירוע ואת כאבו (נמנע מלחשוף אותו באריכות-מלמד על סערת הרגשות)
- סדנו של העץ הכרות – עץ המשפחה שנגדע באכזריות. תחושת הבדידות. אצג רואה עצמו כעץ כרות אחרי הפרידה הטראומטית מאימו וממשפחתו.
- רגשות האשמה והכאב: קריאת כאב "הה" נפתח הבית השלישי.
- סיום השיר ברגשות אשמה. לא הוא חפר את קבר אימו. הוא רוצה נקם: "והבן לא שילם". מתקשר לספר דברים לב 35: "לי נקם ושילם". הרגשה זו הביאה אותו כנראה לכתוב כך על אמו: בהרגשת געגועים עזים, ובקשת הנקם על הירצחה.

שאלה מספר 8:

גרוויטציה/ רביקוביץ

- הסבר כיצד שם השיר ותופעות הטבע הנזכרות בשיר תורמים לעיצוב מערכת היחסים המתוארת בו.
- השיר מתאר מפגש ומערכת יחסים לא ממומשת בין גבר לאישה שיש ביניהם הכירות מוגבלת. תחילת הקשר נקטע באיבו.
 - הכותרת היא סימלית - לא מדובר בכח המשיכה במשמעותו הפיזיקלית, אלא על גרוויטציה שמסמלת את טיב המשיכה בין שני אנשים. משיכה כזו נוצרת בין שני האנשים המתוארים בשיר, ראשיתם נמשכים אחד לשני ונוגעים זה בזה, הם חושבים ומרגישים את אותם הדברים.
 - מתבטא בשפת גופם – "הגיעו לידי נגיעה"
 - בהצגת המשיכה כדבר לא מקרי "ולא הייתה זאת יד המקרה..". (והחזרה על מילים אלה להדגשה של חוסר המקריות) אלא כחוק טבע בלתי נשלט. המשיכה שנוצרה ביניהם איננה מקרית, אלא מעין הכרח או חוק טבע, כלומר שהם נועדו זה לזו.
 - תקבולת הרגשות ביניהם "הוא הכיר בנוכחותה" – והיא "לא אדישה לנוכחותו" חושפת את ההדדיות שבכוח המשיכה, מה שמגביר את עוצמתה.
 - "היתה זו ראשית של תנועת אדמה חותרת וסמויה" – תיאור התפתחות הקשר כתנועה המתרחשת במעמקי האדמה המצביעה על רעידת אדמה ההולכת וקרבה...

בגרות ופסיכומטרי

- **סיום השיר –** האישה הייתה צריכה לעשות מאמץ נפשי אדיר על מנת להתגבר על הגרוויטציה, בדיוק כמו שנדרשת הפעלת אנרגיה עצומה על מנת להתגבר על כח המשיכה של כדור הארץ. האישה החליטה להימלט על נפשה בשאיפתה לחופש.

שאלה מספר 10:

זכרונות חמים/ רביקוביץ

בשיר מוצג קשר בין מציאות קשה לבין דמיון פורה.

הסבר כיצד המציאות והדמיון מעוצבים בשיר שלמדת, וכתוב מהו הקשר ביניהם.

בסס את דבריך על דוגמאות.

קשר בין מציאות קשה לבין דמיון פורה

השיר מתאר **מציאות** רגשית קשה של בדידות. כל בית מאופיין בעונת שנה. בית א'-ק"ץ. בית ב'- חורף, בית ג' – אביב, בית ד' – קיץ. תהליך חילופי העונות מבית לבית הוא אמצעי עיצוב מקביל לתהליך ההתבגרות של הדוברת. הזמן משתנה, ותחושת הבדידות מתעצמת. הפתיחה בקיץ והסיום בעונה זו יוצרים עיצוב מעגלי שפירושו חוסר מוצא.

לאורך כל השיר חוזר מוטיב האבק כ"מלווה" היחיד של הדוברת. אבק הוא משהו חסר ערך המהווה מטרד. אבק הוא ריק. האבק הופך לסמל לרגשות ההזנחה, חוסר הערך העצמי הנידחות והרגשת האפסיות של הדוברת. הליווי של האבק הוא ליווי עלוב וחסר ערך המעניק לדוברת תחושה של אדם דחוי הנאלץ להסתפק במועט. עולה מדבריה תחושה של עלבון.

בית א' מתמקד בילדות. במקום ליווי של הורה לגן הילדים, ובמקום ליטוף יד אב או אם רק האבק "הלך איתי לגן הילדים" והיה מסכסך את שערותי".

בבית ב' הדוברת מתארת את ימי בגרותה. היא כבר מודעת יותר ומשווה בין מצבה למצב חברותיה: "לכל חברותיה היה מלווה אחר ואילו היא נשארה עם אותו מלווה – האבק.

בבית ג' הדוברת בוגרת ומודעת לכך שלא רק יחסית לחברותיה חסר לה ליווי הולם, אלא שנגרעה ממנה זכות בסיסית של אהבה. התחושה העוברת בה לנוכח המלווה שהיה לה, היא של קיפוח. הדוברת מבטאת בפירוש את משאלתה: חלומה הוא בית שיש בו אהבה.

בבית ד' מצבה אף יותר גרוע. היא חשה "כעורב שנקוטו בו קרוביו העורבים". משפט זה הוא אלוזיה (ארמז) המבוססת על אגדה: מסופר על עורב שנתקנא ביונים ורצה להיות חלק מהן. הוא נכנס לבור סיד וצבע עצמו בלבן. בא העורב עד לשובר היונים. קיבלוהו היונים בהמייית והעורב, שלא היה יכול להתאפק השיב להן בקריאת עורב. מייד הבינו שהוא אינו בן מינן וגירשוהו. חזר העורב אל קרוביו העורבים. אך גם הם התנכרו לו, שכן היה כולו לבן ולא נראה כמותם. אלוזיה זו לאגדה, ממחישה את מציאות הניכור של החברה סביב הדוברת. היא חשה לא שייכת לא לשם אף לא לכאן. ושוב רק האבק הוא זה שליווה אותה. הדימוי לעורבים עשוי ללמד על מערכת היחסים עם סביבתה – משפחתה, שהיא אינה רוצה להיות עימם, אך אינה יכולה להיות בלעדיהם.

מי שקורא שיר זה אינו יכול להתעלם מסיפורה האישי של המשוררת דליה רביקוביץ, שבילדותה התייתמה מאביה, גדלה כילדת חוץ בקיבוץ בהרגשת בדידות וריחוק ממשפחתה.

הדמיון

ככל שהדוברת מתבגרת, כך היא בורחת מהמציאות הקשה של הבדידות, אל עולם הדמיון. בבית הראשון המאפיין את ילדות הדוברת, אין בריחה אל הדמיון אלא הצמדות אל מקום קונקרטי ריאליסטי – גן הילדים.

בבית השני התיאור של הטבע והחורף "צבעוני" באמצעות מטאפורה: "בפרוס הערסלים האיומים והעננים טורפים את ציידם". מטאפורה זו יוצרת תחושה מפחידה ומאיימת שיש בה אלמנטים של דמיון (שהרי הזה בראי המתבונן, מישוהו אחר יכול לתאר את הגשם וענני החורף כמקור ברכה). גם הטבע הופך למנוכר כמו החברה.

בבית השלישי הדוברת מתנתקת מהמציאות ומשתוקקת "לשכון ביחידות עם הרוח". הרוח היא משהו כביר עז ועצום. הרוח מניע את האבק. זהו מלווה בעל עצמה ובעל נוכחות. האבק חונק וסוגר על דרכי הנשימה בעוד הרוח הפוכה לו בתכלית. הרוח גם במשמעות "דמיון" ועולם "רוחני" המנותק מהעולם הגשמי של המציאות. יש בהשתוקקות לרוח איזו השתוקקות לדמיון. כך מתבאר במפורש מהתיאור "לילות רבים הייתי הוזה". הזיה היא חלום בהקיץ.

בבית הרביעי הבריחה אל הדמיון קיצונית ומסוכנת. יתכן וזהו תיאור של שגעון: "בימות החמסין הייתי מפליגה/ עד עיר בירתם של הלווייתנים./ הייתי מלאה הפקרות מאושרת". כמובן ש"הפלגה" מתקשרת ל"הפלגה בים" ושהדוברת בדמיונה מפליגה בים אל מקום דמיוני ורחוק שם שוכנים לווייתנים. אלא שהביטוי "מפליגה" מרמז לביטוי השגור "להפליג בדמיון" המניח התרחקות מוגזמת מן המציאות (הזיה קיצונית). זוהי בריחה מהמציאות. בדמיון היא כל כך מאושרת, עד שאינה רוצה לחזור אל המציאות. יש בכך ביטוי לשגעון הפורק כל סייג וכלל שהמציאות מכתובה: "הייתי מלאה הפקרות מאושרת./ לא רציתי לשוב כל עוד בי רוחי".

שאלה מספר 11:

שיר זהה אלפסיה/ ארז ביטון

שיר זה בנוי כסיפור קצרצר: יש בו דמות, עלילה, ומהפך וגם מגוון פרטים הבונים את הרקע והמקומות. מהי התרומה של המאפיינים הסיפוריים האלה לבניית המשמעות של השיר, ואיזו תגובה "סיפור" זה יכול לעורר אצל הקוראים. הסבר את דבריך.

מאפיינים סיפוריים

שיר זה בנוי כסיפור קצרצר. המאפיינים הסיפוריים תורמים לבניית משמעות השיר כשיר שיש בו ביקורת חברתית. הביטוי "אומרים עליה" מציג את זהרה אלפסיה כסיפור אגדה.

מאפיין סיפורי ראשון - דמות

השיר מבוסס על דמותה של זהרה אלפסיה. זמרת מפורסמת ונערצת במרוקו. היא מתוארת כ"זמרת החצר אצל מחמד החמישי". דמותה במציאות עלתה לארץ בשנת 1962 בגיל 55. על סיפורה במציאות מבוסס השיר. השיר מתייחס לפרטים מציאותיים. לאבדן התהילה והעושר. למקום מגוריה בארץ – שכונת מצוקה באשקלון. שמה של הזמרת נזכר חמש פעמים בשיר: בכותרת, בתחילת השיר, בסופו ובשורות 9 ו-20.

מאפיין סיפורי שני - עלילה

בתחילת השיר מוצגת הזמרת במרוקו במלוא הדרה ותפארתה. יש כאן תיאור עלילתי של אירועים אפיזודיים. מתואר אירוע של חיילים הצופים בה ומנסים להגיע אליה תוך פילוס הדרך בסכנים. אירוע זה מתואר כדי לחזק את רושם האהדה כלפיה. ריבוי הפעלים מאפיין גם הוא את המאפיין העיליתי: "כאשר שרה לחמו...לפלוס...להגיע...לנשק...לשים".

"אירוע" אחר מתאר אפיזודה בה עומדת זהרה אלפסיה שעות מול המראה – בנסיון עלוב לשמור על מראה מלכותי.

מאפיין סיפורי שלישי - מהפך

ניתן לחלק את השיר לשני חלקים ששמה של זהרה אלפסיה מפריד ביניהם בטור התשיעי. בין שני חלקים אלה חל "מהפך עלילתי": בחלק א' מתואר עברה המפואר במרוקו ובחלק ב' – ההווה העגום בישראל וההידרדרות במעמדה. בעוד שבעבר פילסו דרך להגיע אליה, הרי שבהווה השירי היא בודדה, איש אינו מחפש אותה, היא נזקקת לסעד "ניתן למצוא אותה...". קיימת בשיר הקבלה ניגודית המדגישה את המהפך:

הווה	עבר
גרה בפריפריה, באשקלון, בשכונת עוני	גרה בעיר הבירה רבת שבמרוקו
עוני ועזובה: שולחן חסר רגל, מזון דל	פאר הערצה וכבוד היו מנת חלקה, וכן כסף רב שקיבלה
לבושה בחלוק	לבושה שמלות
עוני	כסף שניתן לה על ידי מעריצה

מאפיין סיפורי רביעי - מגוון פרטים הבונים את הרקע והמקומות
 מתואר קהל החיילים האוהד, נתינת הכסף מציינת את סוג המטבע "ריאל", נישוק קצות האצבעות, ההגעה אל שולי השמלה של הזמרת. כל אלה פרטים היוצרים המחשה של המסופר על דמותה הנערצת של אלפסיה.

בחלק השני של השיר ריבוי הפרטים ממחיש את הדלות ואבדן המעמד של הזמרת: היא חיה בשכונת עוני "...באשקלון, בעתיקות ג', ליד לשכת הסעד". ציון העובדה כי ביתה נמצא ליד לשכת הסעד, מלמד הן על השכונה הנחשלת והן על מצבה של זהרה. היא חיה בצניעות וארוחתה דלה: "ריח שירים של קפסאות סרדינים על שלחן מתנודד בן שלש רגליים". "שטיחי מלך מרהיבים..." הם שריד מעולמה המפואר בעבר – אך כעת הם "מרבבים על מטת סוכנות". בניגוד לשמלתה המפוארת בעבר היא לבושה "חלוק בקר" ומאופרת ב"צבעי אפור זולים".

התגובה ש"סיפור" זה יכול לעורר אצל הקוראים הוא ביקורת ומחאה על גורל בני עדות המזרח בשנות החמישים והשישים. סיפורה האישי-פרטי של זהרה אלפסיה מטונימי לסיפור עולי מרוקו ואלג'יר בשנות החמישים של המאה הקודמת. העלייה לארץ הביאה להידרדרות במעמדם החברתי והכלכלי. חרף העובדה שמדובר באישה מסוימת, ניתן לראות את הדמות כמייצגת את עליית בני עדות המזרח ארצה. רובם ככולם נטשו את רכושם, כספם ומעמדם עם עלייתם, וכאן, בארץ שהם כה נכספו אליה, הם מתחילים בחיים חדשים כשהם חסרי כל.

כל קורא יכול לזהות בזהרה גם דמויות מבגרות מעולמו. סיפורה של הדמות בשיר מייצג גם את הבעיה האנושית של זיקנה. אבדן היכולות ("קולה הצרוד" בהווה של השיר למול קולה בעבר שהיה מקור כוחה), אובדן הכבוד והנסינות להיאחז בזיכרון ובעבר.

שאלה מספר 15:

עגנון

בחירה מוטעית וגורלית של הדמות המרכזית היא הנושא החוזר ברבים מסיפוריו של עגנון.
בחר בסיפור של עגנון שלמדת והסבר מהי הבחירה המוטעית של הדמות המרכזית בסיפור זה ומהם הגורמים לבחירה זו. האם הדמות מצליחה לתקן את טעותה? נמק דבריך.
הצג מוטיב מרכזי בסיפור והסבר את התרומה שלו לעיצוב נושא זה.

א. בחירה מוטעית

- של הרוכל הבוחר להישאר בביתה של האדונית גם לאחר שעובדת היותה מסוכנת נחשפת. הוא מתעלם מהסכנה.
- הרוכל מאבד את ייחודו כאדם וכיהודי: פושט בגדי רוכל, לובד בגדי חירות, אוכל בשר בחמאה שהאדונית צולה לו ומתחבר לאנשי המקום
- הרוכל מנסה לחשוף את סודה של האדונית ואינו מצליח, וכתוצאה מכך גם הולכת הזרות ביניהם ומעמיקה.
- הרוכל אינו מתקן את טעותו כפי שנחשף ב**סיום המעגלי** של הסיפור בו שב הרוכל, נוטל את קופתו וממשיך

ב. מוטיב הדרך – מבטא בצורה טובה שת בחירתו של יוסף בדרך חיים המעמידה אותו בסכנה

- הדרך מנוגדת לבית - עצם בחירתו להיות רוכל חסר בית ולחזר אחר הפתחים מעמידה אותו בסכנה.
- "נתעלמה ממנו הדרך" – החשכה המתוארת באכספוזיציה תורמת לתחושת אובדן "הדרך" (כדרך חיים)

- לאחר שפרש מביתה איבד את דרכו
- הולך במעגלים – נכנס ויוצא ונכנס לבין האילנות (החזרה על שורש ח.ז.ר.)
- יצא לקרוא קריאת שמע- צעק: "אלוקים שבשמים עד כמה נתרחקתי, אם איני חוזר הריני אבוד"
- הדרך מסמלת את אורח חייו של העם היהודי - "מאבד את דרכו בחשכה" ומתקרב לגויים, או "מוצא את דרכו" ושב ליהדות. בסיפור זה נרמז שאין תיקון לבחירתו המוטעית של הרוכל ולהמשיך ולחזר אחר הפתחים.

שאלה מספר 16:

העיוורת/ שטיינברג

הסבר אם עלילת הסיפור היא קווית, מעגלית או שילוב בין שני סוגי העלילה. נמק את דבריך.

במרכז סיפור זה חנה העיוורת. בתחילת הסיפור ובסופו חנה נמצאת באותו מצב. היא מהדמויות שמעמדן הוא מהדחויים בחברה. היא משתייכת למיעוט היהודי שבחברה הנוצרית בגולה. בקרב החברה היהודית היא ענייה יתומה. בקרב העניים והיתומים היא אשה (מעמד נמוך משל הגבר). לא רק זו, אלא שבתוך חברה זו היא דחוייה בשל מומה (עיוורת). כאמור, מצב זה הוא מצב המלווה את חנה לאורך היצירה כולה. כבר למן ההתחלה ברור שחנה מבינה שאמה משקרת לה בנוגע לבעל המיועד. אין זה סיפור שבו חשיפת האמת ממש גורמת לשינוי מהותי במצבה של הדמות.

לאורך כל היצירה חנה במעמד נחות. החברה סביבה מנצלת את עיוורונה ומשקרת לה. באופן זה בתחילת הסיפור האם משקרת לחנה ומשיאה אותה לגבר במערכת שקרים אודות גילו, עיסוקו וטיבו. באופן זה בסוף הסיפור בעלה מנצל את עיוורונה ובעורמת שקר מוציא מידיה את גופת בתה התינוקת.

בסיום הסיפור היא לכאורה באותו מצב, אך יש לה תובנות חדשות שהיא הגיעה אליהן בעקבות התנסויות שעברה. במהלך הסיפור חנה חושפת בזה אחר זה את שקרי אמה ומגלה את אט אט את האמת אודות בעלה – היא נשואה לקברן וניה בבית קברות. רמזים מטרימים רבים שלובים בסיפור ועוזרים לחשוף את דבר השקר:

[א] בליל הכלולות ממששת חנה את זקנו של בעלה ומסיקה מכך שהוא זקן בא בימים.

[ב] על-פי שיעולו חנה מסיקה שבעלה עוסק בעבודת כפיים ואינו סוחר בטבק כפי שנאמר לה.

[ג] על פי מגפיו הבלויים והגסים מדמינת את מבנה גופו ומצבו הכלכלי הדל.

[ד] על פי דפיקת המטה היא מבינה שאינו צעיר ועבודתו באדמה.

[ה] חנה מסיקה על-פי הרוח שאין בתים בסביבה אך בכל זאת משהו עוצר מבעד הרוח (מצבות הקברים).

בשל כך ניתן לומר שהעלילה היא מעגלית: עלילה אשר בה הדמות המרכזית הייתה בתחילת הסיפור במצב א', ובסיום הסיפור היא לכאורה באותו מצב, אך יש לה תובנות חדשות שהיא הגיעה אליהן בעקבות התנסויות שעברה. המצב של הדמות בסיום הוא כמצבה בהתחלה, אלא שגברו מידת היאוש והתובנה שבאמת אין מוצא לאומללותה.

שאלה מספר 17:

חיזו בטטה/ סמי ברדוגו

במהלך הקריאה בסיפור נוצר הרושם שהמספר מסתיר דברים או מדחיק אותם, ואינו מבין נכון את המציאות.

הסבר כיצד הדבר בא לידי ביטוי בסיפור. הדגם את דבריך.

אדוארד חיזו (גזר במרוקאית), המספר בן השש-עשרה, נקרא כך כי אמו החליטה שכוחו בעיניו ויש להאכילו בגזר הבריא לעיניים. ואכן חיזו מעיד על עצמו שיש לו זכרון צילומי, ראייה חדה ובהירה. הוא פסיבי מאוד. הוא משלים עם המצב שבו חי.

באופן אירוני דווקא חיזו בעל הראייה הטובה הוא "עיוור" באופן מטאפורי למציאות סביבו. הוא אינו מנתח את האירועים סביבו באופן ביקורתי ואינו מתמודד באמת עם מה שעיניו רואות. הוא בעצמו מעיד שהוא חושב שלעיתים ראייתו מטושטשת. הוא אכן מטושטש את המציאות כדי לא להתמודד עם הדלות, המוזרות והשונות של משפחתו מהנוף השכונתי. הוא אינו מוסר פרטים רבים: שמה של האם, מדוע היא מנותקת משאר משפחה, מי האב, האם לו ולאחיו אותו אב ועוד.

מוטיב העיניים והמבטים מחזקים רושם זה, שיותר מפיקחון המספר יש לפני הקורא מספר עד, שאינו אובייקטיבי ואינו נטול פניות, שיש לקרוא את תיאוריו באופן מסוייג וביקורתי. אביא מספר דוגמאות לכך:

דוגמה ראשונה:

אדוארד מתאר כיצד הוא משקיף מחדרו על בני הבית ואוהב את המצב, את הבית, את האווירה. למעשה, כשבוחנים את תיאורו כלל לא ברור מדוע הוא כה מרגיש נח במצב בו כל אחד מבני הבית נמצא בנפרד. האם במרפסת. שמעון רובץ על הספה מול הטלויזיה. כלל אין תקשורת או מחווה של חום משפחתי שיצדיקו את רצונו של אדוארד לנצור את הרגע ולשמר אותו.

דוגמה שנייה:

אדוארד מאויים ומפחד מהתבוננות אובייקטיבית על הסביבה. העמדתו **בהקבלה ניגודית** לאחיו שמעון מדגישה זאת. שמעון מעורב יותר ממנו מבחינה חברתית, משחק עם ילדים מחוץ לבית, בעוד חיזו-אדוארד נשאר עם אמו ועוזר לה לשאת בעול המשפחתי. ביקורתי כלפי האם. הוא מביט הצידה, לסביבה. מקנא בדרך הקיום השונה משלו. לעומתו אדוארד משתיק את הביקורתיות. הוא מודה בכך שהוא רוצה לומר לאחיו "תפסיק להסתכל". הוא אומר שאחיו הראה לו אור (מטאפורה ל"אמת" ו"מציאות") שאסור לראות.

דוגמה שלישית:

לאחר שהאם מאבדת עבודתה, היא מתעוררת בלילה. המספר, אדוארד, אינו מסוגל להירדם ובבוקר, כשנזכר במאורעות הלילה אומר שמייד הכריח עצמו לשכוח את אירועי הלילה. לא נח לו לראות את חולשת האם. הוא מעדיף להדחיק כדי לא להיפגע.

דוגמה רביעית:

בגרות ופסיכותרפי

כשאדוארד מוצא את האם בפרדס הוא מתאר שיש לה פצעים בידיים. כשהאחים רושמים שהאם ניסתה להתאבד, אדוארד רוצה לומר להם שהם טועים. למעשה הוא עיוור לכך שמה שראה במבט תמים אינם פצעים, אלא כנראה חתכים של מי שניסתה להתאבד. נקודת המבט שלו היא של ילד המאדיר את אמו ומפחד להישיר מבט למציאות הכואבת בה הוא חי.

לסיכום: אדוארד מספר מזווית ראייתו הסובייקטיבית-אישית. משום כך ישנם פערי מידע רבים בסיפור

שאלה מספר 18:

החדר/ הרולד פינטר

במחזות מודרניים רבים מתוארים דחפים וכוחות הרסניים המאיימים על נפש האדם, על מערכות היחסים בין הדמויות ואפילו על החברה כולה.

מהו הכוח ההרסני במחזה המודרני שלמדת? הסבר את השפעתו על הדמויות ועל התפתחות העלילה במחזה.

נפש האדם בטוחה בתוך "החדר". כך, לפחות, נראה לכאורה הדבר בתחילת מחזהו של פינטר. "החדר", שהוא גם שם המחזה הוא סמל לביטחון ואינטימיות המגנים על הפרט מפני האיום הצפון בעולם הקר שמחוצה לו.

הדלת – **מוטיב** המהווה **סמל** לאיום. הדלת משמשת חציצה בין העולם החיצוני, המאיים והלא בטוח, לבין החדר החם והמוגן (שבהמשך המחזה מתברר שאינו כזה).

הדמויות הנכנסות לחדר מהוות מעין "כח הרסני" מאיים: בעל הבית-מר קיד, הזוג סנדז, ריילי, ולבסוף ברט. הרגשת השייכות והביטחון של רוז ביחס לחדר מתערערת עם כניסת בני הזוג סנדז שמחפשים חדר לשכור לעצמם אחרי ששמעו כי חדר שבע להשכרה וזהו החדר בו גרים רוז וברט. בעוד החדר נדמה כמקום בטוח ומוגן, לא כך הדבר: יש סכנה ואיום מצד אנשים אחרים, שרוצים את החדר לעצמם. גם עם הרצח בדם קר של ריילי, החדר מתברר כמקום לא מוגן ולא בטוח לדייריו.

כבר בתחילת המחזה רוז מדברת שוב ושוב, כאילו מנסה לשכנע עצמה, שחדרה נעים ובחוף קר. היא מדברת על אנשים במרתף. נראה שהיא מרגישה מאוימת מכך שיש אנשים במרתף. המרתף מתואר כמקום טחוב, חשוך ומאיים. ככל שרוז שואלת על המרתף, כך נראה שמתחמקים מלענות לה תשובה ישירה. מה שמגביר את חוויית האיום.

ניתן לפרש את המרתף ואת ריילי, הכושי העיוור העולה מהמרתף, כמטפורה לתת-מודע של האדם. הדחפים והפחדים שהאדם מחביא היטב במרתפי זכרונו ותודעתו. ריילי ושעולה מהמרתף הוא מטפורה לפחדים והאמיתות שהאדם מסתיר מעצמו. העימות והעמידה מולם מבהילים. ריילי, כמייצג את המרתף-תת-מודע אכן מגלה כאן לצופה (ולרוז?) איזו אמת. דווקא הכושי העיוור פיסית, הוא זה שבאופן אירוני "רואה" את המציאות ואת האמת בנוגע לרוז. הוא זה שחושף שרוז אינה באמת רוז. שמה הוא סאל. היא ברחה מבית אביה. ריילי אומר לה שיש לו הודעה מאביה וקורא לה "שובי הביתה". העבר המודחק מתעמת איתה. הצופה מגלה שרוז

בגרות ופטיכותר

אינה האישה הטיפשה והמשעממת כפי שחשב. הפחד שלה מהאיש במרתף אינו פחד מוקצן והיסטרי, אלא פחד אמיתי מאיום אמיתי. ברור כעת שרוז מסתרת בחדר ולכן חוזרת שוב ושוב על כך שהוא חמים ונעים.

העבר המודחק וניסיון הבריחה ממנו והדחקתו הם דחף הרסני המאיים להפר את האיזון והשלווה המדומה שרוז הצליחה להשיג לעצמה בחדר. בסוף המחזה ברט בעלה של רוז חוזר הביתה ופתאום בהפתעה מכה למוות את ריילי בלי כל סיבה נראית לעין. רוז, הצופה במתרחש, צועקת שהיא מתעוורת. אולי כי היא מתעוורת באמת, או כי אינה רוצה לראות את המציאות. פלישת גורם חיצוני אל החדר היא, למעשה, איום קיומי. אלא שהחדר הבטוח הוא אשליה. בניגוד למיתוס המקובל, דווקא המרתף וריילי העולה מתוכו אינם הסכנה. להפך, יש בריילי איזו רכות סנטימנטלית והוא מעורר רגשות נוסטלגיים לתקופת הילדות. בסופו של דבר האיום האמיתי בא מתוך החדר – ברט, בעלה של רוז הוא מקור האיום האמיתי. רוז הייתה עיוורת לכך. היא מסיימת את המחזה בצעקה "אני לא רואה".

שאלה מספר 19:

החדר/ הרולד פינטר

תאר את המקום או המקומות שבהם מתרחשת עלילת המחזה המודרני שלמדת ואת הפריטים הבולטים (חפצים ואביזרים) שנמצאים במקומות אלה. הסבר את התרומה של המקומות והפריטים לעיצוב הדמויות ולהבנת המשמעות (או המשמעויות) של המחזה.

- ההמחזה המתקיים בחדר הוא סיפורה של רוז, אישה כבת 60, המתגוררת בחדר בבית דירות אנגלי טיפוסי עם בעלה ברט.
- החדר - תפאורה ריאליסטית, מקום בטוח/מקלט' הגנה מהחוץ
- הדלת כסמל - כניסת הדמויות השונות (פירוט הכניסות) לחדר מערערות את תחושת הביטחון של רוז. הדלת מסמלת את האיום הנכנס מן החוץ.
- החלון – הקשר של רוז עם העולם שבחוץ (המהווה איום גדול עבור רוז)
- העיתון (ברט) – אמצעי חציצה בינו לבין העולם איתו אין הוא מעוניין לתקשר
- אביזרים של אוכל וההתעסקות איתם מחד מבטא תחושה ביתית ומאידך את חוסר הנוחות של רוז. הם גם משרתים את תחושת הריאליזם.
- כסא הנדנדה (רוז) - חוסר היציבות וחוסר הביטחון
- המכונת של ברט - והצורה שבה הוא שואף לשלוט בה חושפת את דמותו

שאלה מספר 19:

סיפור פשוט/ עגנון

אנלוגיות (הקבלות) בין דמויות ו/או אנלוגיות בין מצבים תרומות לבניית המשמעות של יצירות רבות. הסבר והדגם קביעה זו על פי הרומאן העברי שלמדת.

אנלוגיה בין מינה לבלומה

בלומה	מינה
קוראת ספרים. רצינית	לא ראתה צורך לקרוא. פעם נטלה ספר בידה, ומכיוון שנפל, בעטה בו ברגלה אל מתחת לארון
מתעוררת השכם בבוקר ופועלת בזריזות	ישנה רוב שעות היום
מעשית ובעלת אחריות ומחשבה בוגרת	ילדותית. חושבת על בגדים, דהיינו שימת דגש על חיצוניות ושטחיות. חסרת דאגות.
אהובה על הירשל	שנואה על הירשל
בעיני הירשל היו עיניה חשדניות	הירשל רואה את עיניה הטובות
במחיצתה הירשל משותק ומגמגם	במחיצתה הירשל מצליח לדבר באופן קולח
בבית הורביץ שמנה והתעגלה	היתה צנומה ולא אכלה כמעט דבר
הירשל אהב ריח מטתה ונרדם עליה	הירשל סלד מבשמיה והתרחק ממיטתה
בעלת דעה עצמית וכושר מחשבה	חסרת דעה ואדישה
בעלת בית למופת	לא ידעה מימינה ומשמאלה באחזקת הבית

בלומה ומינה הן הנשים בחייו של הירשל הורביץ גיבור הרומאן. בלומה היא זו שאהבה נפשו, מינה היא זו שנישא לה בלומה ומינה הן דמויות מנוגדות ברומאן ועם זאת שתיהן מוצגות כקורבן של החברה ושל נסיבות חייהן.

הירשל משווה ביניהן. בהשוואות אלה הוא מאדיר את דמות בלומה לדמות חכמה, רוחנית ואימהית לעומת מינה אשתו ה"בינונית". הוא אוהב את בלומה ומזלזל ושונא את מינה. מחשבותיו הופכות לקיצוניות והוא מדמין כיצד עם מות אשתו מינה תבוא בלומה כתחליף (אם לא מאהבה לו, לפחות מרחמים כלפיו) ויגדלו יחד את התינוק המושלם. בראשית הרומאן האנלוגיה תורמת לבניית דמותה של בלומה כדמות מושלמת. אלא שאנלוגיה זו מתהפכת.

בראשית חיי הנישואין אומר המספר על מינה: "מינה זו עיניה בראשה". המספר מכוון לכך שמינה מפוכחת ומבינה שקיימת בעיה בינה לבין בעלה. תיאור זה של מינה עומד בניגוד לתיאורה של בלומה בחלום, שמכסה את עיניה כדי לא לראות פורענות שעומדת להתרחש.

שמה של בלומה מעיד על כפל פניה. מצד אחד פורחת כששונת העמקים, מצד שני בולמת את עצמה. אם בראשית הרומאן נתפסה בלומה כדמות אידיאלית, בסופו של הרומאן היא מוצגת כמי שמתקמצנת על רגשותיה.

מינה לעומתה משתנה בסוף הרומאן והופכת מצעירה קלת דעת לאשה חמה, אימהית, לחברת נפש להירשל.

בגרות ופסיכותרפי

האנלוגיה הניגודית בין מינה ובלומה באה דווקא לחזק ולהדגיש את המשותף ביניהן: שתיהן קרובן של החברה. בלומה היא קרובן של נסיבות חייה. היא יתומה ענייה המתגלגלת אל בית קרוביה והופכת שם למעין משרתת. למרות מעלותיה בשל מעמדה הכלכלי הנמוך אין לה סיכוי להינשא להירשל בו היא מאוהבת. מינה גם היא קרובן של החברה ושל נסיבות חייה. כבת עשירים היא זוכה להתחתן עם הירשל. מהר מאד היא מתאהבת בו, אבל מבינה שהוא לא אוהב אותה. בראשית חיי הנישואין מינה מתאמצת לבנות מערכת יחסים עם בעלה. היא מנסה לשוחח איתו, לובשת כותנות לילה יפות (בהדרגה של סופיה), אך מאמציה נכשלים. הירשל הולך ומתרחק ממנה. את חודשי ההריון האחרונים והלידה היא עוברת לבדה כי הירשל שהשתגע, אושפז בפנסיון של ד"ר לנגזם. למרות זאת מינה ממתינה לו ומקבלת אותו באהבה כשהוא שב. למרות ההתקרבות בין הירשל למינה בסופו של הרומן, למרות שהם משקמים את נישואיהם, נאלצת מינה לשמוע את בעלה קורא לבנם המשותף בשם החיבה: "יתומי" מינה שומעת ושוקת. אמנם זוכה מינה בהירשל אבל לעולם היא תישאר זו שנבחרה עבורו ולא הוא בחר בעצמו. בלומה ומינה משלמות מחיר כתוצאה מהנורמות המשובשות בחברה בשבוס ש"יודעת מה טוב לגוף אך מה הנפש צריכה אינה יודעת". בסוף הרומן הירשל מכריח עצמו להתאהב במינה. הוא ממשיך להשוות בינה לבין בלומה, אלא שהפעם הוא ביקורתי כלפי בלומה שאינה יודעת לתת אהבה לאף אדם. ההשוואה בין עיניה ה"אימהיות" של מינה לבין עיניה ה"חשדניות" של בלומה ממחישה את הבנתו של הירשל שמינה טובה לו יותר מבלומה.

שאלה מספר 23:

יצירות רבות מציגות בעיות או ספקות שהדמויות מתמודדות עימם. חלק מיצירות אלה מציעות תשובות ופתרונות לבעיות או לספקות אלה וחלקן מותירות אותן ללא תשובות ופתרונות. על פי אמירה זו, בחן את הרומן העברי או הנובלה העברית שלמדת. בסס דברך על דוגמאות מהרומן או מהנובלה.

- במרכז העלילה קיים סיפורו של הירשל החווה התנגשות כואבת בין תשוקתו ואהבתו לבלומה, קרובתו הענייה, לבין המציאות החברתית המכתיבה לו את נישואיו למינה בת עשירים ממעמדו.
- הירשל חלש האופי, **נכנע לרצונה של אמו** ומתחתן עם מינה. אלו נישואין מעמדיים, והם מקובלים על פי מוסכמות החברה הבורגנית בשיבוש.
- עם זאת **אינו מצליח לשכוח את בלומה**, אהבתו, שעזבה את בית הוריו לאחר שידוכו. אהבתו זו לבלומה גורמת להירשל למתח פנימי עז.
- **מתח פנימי** זה הולך ומתגבר ומשתלט עליו, עד לשיגעון – אחד הפתרונות המוצגים ברומן
- **שגעונו של הירשל** – אמצעי למאבק בחברה. כך הוא גם מסביר מדוע דודו השתגע(מוטיב)
- פתרון אחר המוצג ברומן הוא **תהליך הריפוי** אצל ד"ר לנגזם המאפשר לו לשוב לחיק משפחתו לאחר עיצוב ההבנה שכך ייטב לו. דר לנגזם מלמד את הירשל לחיות עם יצרים "רדומים", לקבל את שיגרת החיים כעובדה, שאין לשנותה ואין להילחם בה.
- ד"ר לנגזם לימד את הירשל להשלים עם חסרונות החברה כדי לשרוד. הוא מלמד אותו לחיות ב"עיוורון" ובכך לשרוד בחברה (מוטיב **הקבצן הסומא**)
- הירשל חוזר לעיירה מבית המרפא, וחי על פי מוסכמות החברה. הוא עובד בחנות של הוריו, צובר ממון, חי בשלום עם אשתו, אב לשני ילדים, אך בסתר ליבו הוגה בבלומה, אהובתו.

בגרות ופסיכומטרי

- **סיום הרומן** מציג עמימות לגבי פתרון הבעיה. לא ניתן לראות בו תיקון שלם של המעוות. בדבריו "אם אין מי שחוצץ בינה ובינינו" נרמז ע"י הירשל שהוא עדיים מהרהר בבלומה. עם זאת נרפא הירשל אך נראה שהתיקון הוא רק למראית עין.
- הסיום מותיר אותנו ללא תשובות לשאלות רבות הנשארות פתוחות. עם זאת ניתן לצפות שהירשל הכנוע לא ינסה להיכנס להרפתקה נוספת של מרד בחברה ובמשפחה.